

Croatica 42/43/44/1995-6.

Izvorni znanstveni članak

Dragica Malić
(Zavod za hrvatski jezik, Zagreb)

IZ SINTAKSE ŽIĆA SVETIH OTACA
(Mjesto subjekta, predikata i objekta)

UDK 808.62

Iz sintakse *Žića svetih otaca* razmatra se poredak glavnih rečeničnih dijelova kao sredstvo stilskoga izbora.

Sintaksa naših starih jezičnih spomenika općenito, pa tako i red riječi (poredak rečeničnih dijelova) kao jedan od njezinih segmenata, slabo je zastupljena u našim jezičnopovijesnim istraživanjima. O stilskim vrijednostima i upotrebi određenih sintaktičkih elemenata starih tekstova pisao je u nekoliko navrata naš slavljjenik¹, a i sama sam se sintaksom

---

¹ Eduard Hercigonja: *O nekim značenjima osnovnih preteritalnih vremena u jeziku Zografskog kodeksa*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju 4, Zagreb 1962, 87-

pozabavila u nekim svojim monografskim obradama jezika pojedinih spomenika². Za ovu sam prigodu odlučila obraditi red riječi u *Žičima svetih otaca* (ŽSO), hrvatskom latiničkom rukopisu 14. st., čijim se jezičnim obilježjima bavim već više godina. To je prva hrvatska narativna proza na narodnom (čakavskom) jeziku, nastala prijevodom izbora iz latinskoga srednjovjekovnog rukopisa. Rukopis ŽSO obaseže 134 lista i sadrži izbor od 188 članaka iz "Verba seniorum", a prijepis je dvaju starijih latiničkih predložaka djelomično istovjetna sadržaja. Ponavljanje pojedinih članaka u dvije verzije, kao i mnoga mjesta koja pokazuju nerazumijevanje latinskoga izvornika i nesnalazljivost u pronalaženju prevoditeljskih rješenja upućuju na to da su predlošci ŽSO nastali u nekoj školi učenja latinskoga jezika i kasnije prepisani kao redovnička lektira. Stoga u toj prozi ima dosta nespretnosti, ali obiluje i sjajnim jezičnim i stilskim rješenjima, a njezina bogata sintaktička građa (uz druge jezične crte) s jedne strane omogućuje lociranje spomenika na određeni prostor³, a s druge ukazuje na književnojezična nastojanja naših prevoditelja u umjetničkom oblikovanju teksta što ga s latinskoga jezika prenose u svoj domaći idiom.

U svojim dosadašnjim bavljenjima redom riječi u starim hrvatskim spomenicima oslanjala sam se na relevantan članak o redu riječi Ljudevita Jonkea⁴ i na suvremene hrvatske gramatike⁵. U tim sam se istraživanjima osvjedočila da je red riječi vrlo stabilna jezična kategorija, da su za stilski neobilježen (običan, redovan) red riječi u starini vrijedila ista pravila koja vrijede i danas i da su u stilski obilježenom (prigodnom, afektivnom) redu najvažnija mjesta prvo i posljednje, te se na ta mjesta, prema izboru autora, smještaju oni rečenični dijelovi koji se žele posebno istaknuti.

-124; isti: *Iz radova na istraživanju sintakse i stila nekih glagoljskih neliturgijskih kodeksa XV stoljeća*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju 7, Zagreb 1965, 119-139; isti: *Ogledi iz stilematike Divkovićevih Besjeda*, Zbornik radova o Matiji Divkoviću, Sarajevo 1982, 55-81.

² Dragica Malić: *Šibenska molitva (Filološka monografija)*, Rasprave Instituta za jezik 2, Zagreb 1973, 81-190, red riječi 152-161; ista: *"Red i zakon" zadarskih dominikanki iz 1345. godine*, Rasprave Instituta za jezik 3, Zagreb 1977, 59-128, red riječi 101-108; ista: *Povaljska listina kao jezični spomenik*, Znanstvena biblioteka HFD 17, Zagreb 1988, red riječi 170-177.

³ Širi zadarski književnojezični krug, s mnogim jezičnim obilježjima mjesta Raba, gdje je rukopis nađen.

⁴ Ljudevit Jonke: *O redu riječi sa sintaktičkog i stilističkog gledišta u hrvatskosrpskom jeziku*, u: *Književni jezik u teoriji i praksi*, Znanje, Zagreb 1965, 165-175.

⁵ Za ovu svrhu to je najnovije izdanje "Hrvatske gramatike" grupe autora (Barić - Lončarić - Malić - Pavešić - Peti - Zečević - Znika), ŠK, Zagreb 1995, u kojem je red riječi obradila Marija Znika.

Kako su ŽSO relativno opsežan tekst, ne može se ovom prigodom ni o tom jednom jezičnom segmentu govoriti s obzirom na sve njegove sastavnice, te ću se ograničiti uglavnom na smještaj glavnih rečeničnih dijelova – subjekta, predikata i objekta, kao pokazatelje stilskoga oblikovanja teksta, dok će se drugi rečenični dijelovi spominjati samo usput. Na red riječi u ŽSO nesumnjivo je utjecao i latinski izvornik (to se naročito lako zapaža npr. u smještaju atributa⁶), ali varijantni tekstovi pokazuju i individualan prevoditeljski pristup smještaju rečeničnih dijelova.

U stilski neobilježenom redu riječi za glavne rečenične dijelove vrijedi poredak: *subjekt + predikat + objekt*. Za takav poredak ima niz potvrda već na prvim stranama teksta. Ali kako se radi o književnom tekstu, u kojem je svaka rečenica stilski promišljena, to se u takvim naoko obično sastavljenim rečenicama stilska obilježnost postiže neredovnim poretom drugih rečeničnih dijelova. Tako npr. ... *uboštvo i žalost i razum ova sut dela ke sami prebivaju v životi* (S + S + S + P / A + K + Pⁱ/+A /S+A + P + PO/)⁷ 1v <4>⁸, gdje se kopula imenskoga predikata smješta između predikatne imenice i njezina atributa; *Are otkole pridoh v mesto v pustinjnu i učinih mani celicu i prebivah v njej, ne spomenuh se da bih govoril riči za ke bim se jimel kajati, dari do voga vrimenta. I tako grem Gospodinu.* (PO + P + PO - P + Oⁿ + Oⁱ - P + PO - P + O /zav. reč./ + PO. PO + P + Oⁿ) 2 <5>, gdje se ponavlja veznik *i* u pojačajnoj funkciji, a na prvo i posljednje mjesto u rečenici dolazi vremenska priložna oznaka *otkole ... dari do voga vrimenta*, čime se stavlja naglasak na vrijeme provedeno u pokajničkom životu; *Ako nenavidiš ki tebi zlo govori, ni ti zlo govori od drugoga. Ako nenavidiš ki tebi psosti činit, ni ti drugoga opsuj* (P + O /S + Oⁿ + Oⁱ + P/, S + Oⁱ + P + Oⁿ. P + O /S + Oⁿ + Oⁱ + P/, S + Oⁱ + P) 3 <9>, gdje u zavisnim rečenicama objekti (izravni i neizravni) dolaze ispred predikata; *Moli Boga da ti da plač v srce tvoje i umiljen'je* (P + Oⁱ

⁶ Položaj atributa u ŽSO izuzetno je zanimljiv, ali kako pruža obilje građe zavređuje zasebnu obradu. Atribut često dolazi u postpoziciji, najčešće pod latinskim utjecajem, ali i po vlastitu izboru naših prevoditelja.

⁷ Kratice za rečenične dijelove: A - atribut, O - objekt, Oⁱ - izravni objekt, Oⁿ - neizravni objekt, P - predikat, PO - priložna oznaka, S - subjekt. Ponekad se posebno izdvaja prilog isticanja, koji nema funkciju rečeničnog dijela - Pl. Uz glagole nepotpuna značenja navodi se predikatna dopuna - P^d; za složena glagolska vremena, ako su dijelovi razdvojeni, navodi se posebno pomoćni glagol - G^p; za imenski predikat, ako su dijelovi razdvojeni, navodi se posebno kopula - K i imenski dio predikata - Pⁱ. Rečenični dijelovi vezuju se znakom + (s razmacima). Atribut se s riječju na koju se odnosi vezuje znakom + (bez razmaka). Vokativi, čestice i veznici ne navode se u raščlambi. Nezavisne sastavne rečenice odvajaju se crtom -. Dijelovi zavisne rečenice u službi rečeničnoga dijela navode se u kosim zagradama.

⁸ Prva brojka označuje stranu u tekstu, a druga redoslijedni broj članka.

+ Oⁱ / Oⁿ + P + Oⁱ + PO+A + Oⁱ) 3v <11>, gdje priložna oznaka razdvaja dva objekta *plač* i *umiljen'je*; *On tada pride k njim i veseli biše meju sobov* (S + PO + P + PO – P + PO) 9v <27>, gdje je redovan red poremećen samo obrnutim slijedom imenskoga predikata *veseli biše*, jer se naglasak stavlja na veselost sudionika zbivanja; u var. čl.⁹ s glagolskim predikatom i redovnim redom riječi nema toga naglašavanja: *Ki kada pride, obeseliše se meju sobov* 88v <111>; *Are kako dim spudujet pčele z uljaka da vazmut med od učinjen'ja njih, tako i telesa ke praznuju, strah gospodinj zimne se ot duše i odamne se ot njeje vse delo i dobro* 11v <30>, gdje subjekti *dim*, *telesa*, *strah gospodinj* (atribut iza imenice) dolaze na prvome mjestu, a objekti *vse delo i dobro*¹⁰ na apsolutnom kraju složene rečenice itd.

U uvodnim rečenicama u pojedine članke subjekt dolazi bilo na prvom, bilo na kojem drugom mjestu u rečenici, npr. *Brat niki opita starca* 31v <57>, 84v <100> i d. *Brat niki biše skušen od tentan'ja* 11 <33> i var. čl. *Brat niki biše kušan tentan'jem* 107 <146>, *Brat niki, put čineći...* 11 <32> i var. čl. *Brat niki, putom hodeći...* 91v <117>, *Brat niki opita opata Amona* 95v <127>, *Brat niki biše v skupščini nemiran* 123 <170>, *Starac niki biše v Tebajidi* 29v <56>, *Starac niki sidiše u pustinji* 122 <168>, *Starac niki govoraše* 129v <178> itd., odnosno: *Opita niki opat Izidora starca* 10 <29>, *Opita opat Josep opata Pastira* 35 <64>, *Reče niki brat starcu* 109v <149>, *Reče niki starac* 86v <105>, 92v <121>, *Reče opat Anton* 3v <12>, 38v <69>, 93 <123>, *Reče opat Evagarij* 5v <18>, 96 <128> itd. Treba napomenuti da su te uvodne rečenice najčešće zadane latinskim izvornikom i samim sadržajem: kada je subjekt *brat niki*, *starac niki* o kojemu se govori, on dolazi na prvo mjesto. Kada se ističe nečije pitanje, a osobito izreka nekoga od redovničkih i pustinjačkih uglednika, tada na prvo mjesto dolazi predikat.

Mnogobrojni su primjeri za subjekt na prvome mjestu kao u redovnom redu riječi, ali se ostali rečenični dijelovi razmještaju tako da je naglasak na njima ili zbog njihova značenja u kontekstu ili radi postizanja svečanijega tona iskaza. Npr. *Noj ništare ne jimiše ni udržaše. Job v žalosteh tada život jimaše. Danijel v jistinu razuman biše.* (S + O + P + P. S + PO + PI + O + P. S + PI + P.) 1v <4> – var. čl. *Noje ništar udržan'ja jimi, Job jimi žalosti, Danijel vjistinu razum* (S + O + P, S + P + O, S + + PI + O) 105-105v <141> sa zamjenom mjesta objekta i predikata u prva dva dijela složene rečenice i s izostavljanjem predikata u trećem; *Tati na*

⁹ Kratica za: varijantni članak.

¹⁰ U var. čl. *vse delo dobro* prema lat. *omne opus bonum*. Latinski se tekst citira prema: J.- P. Migne: *Patrologiae cursus completus – Patrologia latina*, knj. LXXIII, Paris 1849. Najčešći izvor je srednjovjekovni pisac Pelagius. Ovdje: Pelagius IV³².

muku gredu (S + PO + P) 10 <28> i s istim rasporedom u var. čl. *Tati na muku pojdu* 89 <112> kao u latinskom: *Fures ad tormenta vadunt*¹¹; *Dobri tada Bog ... pomagat mene* (A + PI + S ... + P + O) 17 <38>, gdje se ekspresivnost postiže umetanjem priloga isticanja između subjekta i njegova atributa; *Otče, nevoljnica ona moli se Bogu i vam* (S+A + P + Oⁿ + Oⁿ) 43 <72>, gdje se isticanje subjekta postiže zamjenom mjesta atributa; *On bo ne ti s njimi vniti, da vazda plakaše onoga koga tako biše vidil* (S + P + PO + P^d, PO + P + O+A /O + PO + P/) 46v-47 <75> s predikatnom dopunom na kraju glavne rečenice i s predikatnom na kraju zavisne rečenice; *Brat niki sidiše v celi na Ejipti velikoga umiljen'ja* (S+A + P + PO + A) 48v <76>, gdje se na kraj rečenice smješta imenički atribut sa svojim atributom: *velikoga umiljen'ja*, kako bi se time naglasilo najbitnije svojstvo brata o kojemu se govori; *Mi bo verujemo are kruh on jest telo Isukršće i čaša ona jest krv jista i prilič* (S + P + O /S+A + K + Pⁱ+A – S+A + K + Pⁱ+A + Pⁱ/) 75v <96> s naglašavanjem da subjekt glavne rečenice vjeruje u simboliku kruha i čaše, koji su subjekti zavisnih rečenica i ističu se postpozitivnim položajem atributa (i subjekatskog i predikatnog); *Kolike muke čekaju onih ki nečisto živu ovd!* (A+S + P + O+A /S + PO + P + PO/) 83 <98> s priložnom oznakom kojom se naglašava življenje na ovom svijetu na kraju rečenice; *Cesarstvo nebesko po sili se dobude* (S+A + PO + P) 129v <173>, gdje se isticanje subjekta postiže postpozitivnim položajem atributa (koji je zajedno sa svojom imenicom stalna sveza u značenju 'raj') itd.

Na posljednje mjesto u rečenici subjekt dolazi kad netko odgovara drugome na postavljeno pitanje, replicira na nečiju izreku, pa se subjekt stavlja u opreku spram prvoga sudionika u razgovoru, npr. ... *I reče njemu brat*: 2 <4>, ...*Reče njemu starac*: 5 <17>, ...*I reče njemu starac Ilarijon*: ...*Reče njemu biskup*: ...*I reče njemu starac*: 9v <27> i u var. čl. *I reče starac*: ...*Odgovori njemu biskup*: ...*Reče njemu starac*: 88v <111> i sl. Subjekt i inače, ako ga se želi istaknuti, često dolazi na posljednje mjesto u rečenici, npr. *Ako bo sut v človici ove tri činjen'ja, Bog prebivat v njem* 1v <4> s isticanjem subjekta zavisne rečenice i stavljanjem težišta na subjekt glavne rečenice – *Bog*; *Akože dvi riči nenavidit koludar, more zbavljen biti od ovoga sveta* 1v <4a>; *I usliša molitav njega Bog* 17v <38> te u var. čl. s prebacivanjem težišta na objekt (molitvu), pa on dolazi na posljednje, istaknuto mjesto: *Usliša Bog molitvu njega* 112v-113 <151>; *I kada ovo reče, sta an'jel gospodin'j i reče njemu ...Tada an'jel gospodin'j taknu nogu njega* 23 <44>, gdje se težište s pojave anđela u drugoj rečenici premješta na objekt – vrtlarevu oboljelu nogu; *Uči srce tvoje slu-*

¹¹ Pelagius IV₁₆.

žiti ke učit družih zajik tvoj 33v <59>; *Biše niki pustinjak u pustinji, komu služaše jedan priprošći* 61 <87>, gdje je taj priprošći u daljem pripovijedanju glavni akter; *Objali su me vse hudobe* 82v <98> i t. sl.

Predikat na prvome mjestu često dolazi u uvodnim rečenicama članku. Tu prevoditelj najčešće slijedi latinski izvornik. Tako npr. *Opita opat Pambo opata Antona* 1 <1>, *Reče sveti Grgur* 1 <2>, *Reče opat Pastor* 1v <4>, *Reče opat Sizoj* 2 <6>, *Govoraše niki od starac* 2v <9> itd. duž čitavog teksta. Redovno je mjesto predikata na prvome mjestu u bezličnim rečenicama koje govore o zbivanju u prošlosti, gdje je taj predikat ujedno i glavna rečenica, a ono što se zbilo zavisna subjektna. Tu se stilaska obilježnost postiže – ako se želi postići – drugačijim rasporedom rečeničnih dijelova zavisne rečenice. Npr. *Prigodi se da umre on bogatac* 61 <87>, *Prigodi se njemu priti u selo niko* 111v <151>, *Prigodi se da upade se nikomu mošnja s pinezi* 116v <156>, *Prigodi se da dvima bratom bisve žene* 41 <71> s predikatom zavisne rečenice na posljednjem mjestu, *Prigodi se da nika divica nečistim zakonom v črivo brime prija* 41v <72> sa smještajem predikata zavisne rečenice na posljednje mjesto, a dviju priložnih oznaka ispred objekta, čime se postiže jaka stilaska obilježnost rečenice; *Zgoda bo se niki starac umri nigda* 9 <26>, *Zgoda se da pride v mesto niko* 16 <38>, *Zgoda se nigda bratu v skupščini* 34 <62>, *Zgoda se potoma malo da gubavac vnide* 100 <135>, *Zgodi se da jednokrat, taknut grihom od luksurije...* 97v <130>, i sl.

Predikat izražen imperativom (uz koji se ne navodi subjekt) često, ali ne redovito, dolazi na prvo mjesto jer je težište iskaza na zabrani, zapovijedi, savjetu i sl. izrečenima imperativom: ... *Moli Boga da ti da plač v srce tvoje i umiljen'je. Razumij se vsagda v grisih tvojih, i ne osujuj družih i budi podložen vsakomu. I ne jimij prijazan (s) ženov, ni s ditićem, ni jošće sle/ eretici. I odvrzi o(t) tebe to ufan'je. I zdrži zajik tvoj i črivo tvoje ot vina* 3v <11>; *Misli vaspert dan skrsnen'ja. Spomenuti buđi i ono božastveno narejen'je ... Misli muke vse, i oganj vičnji, i črvi ke ne umirajut, i djavla tamnoga ... Vse ovo jimij pred tobov ... Plači i oblci se v plač ...* 6 <18>; *Spomenuti se buđi are ti se podoba Boga utaknuti* 8v <24>, *Misli na smrt i na muke ke na viki budu grišnim pripravljene* 14 <36>, *Pojdi, pokrij glavu i sledi me* 49v <76>, *Vij stopinje moje, opipaj are plt i krv sam* 66v <91>, *Služi Gospodinu Isukrstu!* 68v <91>, *Molimo Boga ovu osam dan* 76 <96>, *Reci mani ona mišljen'ja ka su u srcu tvom!* 81 <98>, te niz imperativa na početku rečenice u vapaju grešne žene u paklu: *Smiluj se na me are zgaram u ovom ognji! Smiluj se, hći moja, poskiti ruku tvoju, zinmi me z mesta ovoga! ... Hći moja, pomoz me, ne tij ne pozriti plač matere tvoje! Spomeni se krozi Boga, ne puščaj me va ovom ognji poginuti!* 82-82v <98> itd. Kad je na prvome mjestu u rečenici neka druga riječ na kojoj je težište iskaza, imperativ/predikat često

dolazi na kraj rečenice, npr. *Nigdare koludar stran cele štentaj* 3v <12> (naslov), *Jeda je zdola nika komora? Va nju pojmo!* 50v <77>, *Blagoslovi me! ... Ti, gospodine, mene blagoslovi!* 73v <94>, *Tako ki gospodina Isukrsta jišće, na križ ne ustajući gledaj!* 124v <172>, *Tako i ti, moj brate, pomalu teži* 126v <175> i dr. Ako je težište iskaza na objektu, tada on dolazi na prvo mjesto, a imperativ/predikat iza njega: *Ognja se boj da i ti sam v njem ne zgoriš ... I spomen'je ovih nigdare ne pušćaj v pameti tvojej* 6v <18> itd.

Imenski predikat u redovnom redu ima kopulu ispred imenskoga dijela predikata. Takvih je primjera mnogo i nije ih potrebno navoditi. Svečaniji ton iskaza postiže se smještanjem kopule iza imenskoga dijela predikata, na kraj rečenice, razdvajanjem kopule od imenskoga dijela nekim drugim rečeničnim dijelom, ili pak upotrebom punog oblika prezenta glagola *biti* u službi kopule¹². Npr. *Ča jest gorkost ku jimam vložiti?* (S + P+A) 14 <36>, *I tudije uzdravljeno jest telo njega* (PI + P + O+A) 32v <57>, *Človik on jest smaman ... Smaman jest* (S+A + K + Pi ... Pi + K) 32v <58>, *Ja sam pastir ovcam i ovo jest žena moja* (S + P + O - S + P+A) 62v <88>, *Sluga božji, i ja človik sam* (S + Pi + K) 66v <91>, *A on reče: "Anjel božji jesam."* (...Pi+ A + K) 26 <50>; *Ne znaš li are žena jesi?* (P + O /Pi + K/) 95v <126>; ... *ona ... ljudem vašćinim draga je* (S ... + On + Pi + K) 85 <101>, ... *krozi vaše molitve bolje mi je* (PO + Pi + On + K) 102v <137>, *Sin božji svitlost je* (S+A + Pi + K) 110v <150>; *Are telo žensko oganj jest* (S+A + Pi + K) 11 <32>, *Sin božji svitlost jest* (S+A + Pi + K) 15 <37>; *Ja prvo sam umrl nere on, a on bo njina mrtav jest* (... S + PO + Pi + K) 21 <41>, *Jedno znam: are bolji mene jest* (... Pi + On + K) 56 <82>, *Veruju, Gospodine, are kruh ki se na oltar klade telo tvoje jest i čaša tvoja krv jest* (... S+A /S + PO + P/ - S + A+Pi + K) 76v-77 <96>, *Čist koludar pošćovan jest na zemlji* (A+S + Pi + K + PO) 91 <116b>, *Manena jest ova ku gledaš ... Vi sve manene jeste* (P + S+A /O + P/ ... S+A + P) 73v <94>; ... *kada jošće bih mala, biše otac moj krotak, nemoćan i mledna života* (... PO + P, K + S+A + Pi) 78v <98>, *Božji neprijatelj biše da ni zemlja ga neće prijati na pogreben'je* (A+Pi + K...) 79v <98>, *Biše brat niki nigda nevoljan* (K + S+A + PO + Pi) 127 <176>, *Tudije zdravo i očišćeno bi srdce njegovo* (PI + Pi + Pi + O+A) 131 <180> i t. sl.

I kada se predikat izriče perfektom, pomoćni glagol (u enklitikom ili punom obliku) može doći na kraj rečenice. Isto vrijedi i za pasiv. Npr. *Va onom gradi bil sam* 114v <152>, odnosno u pasivu *Va ovom leti obesljen sam* 70v <92>; ... *plami vžijući videl si* 45 <74>; *Jeda ričev ča*

¹² Puni oblik pomoćnoga glagola u imenskom predikatu i u perfektu u latiničkim je spomenicima vjerojatno crkvenoslavenski utjecaj.

govoril jesi? 38 <68> i isto tako u pasivu: *Ese, zdrav učinjen jesi* 68v <91>; *I vaspel zvratil se jest* 27 <52>, ... *vidi ženu grišnicu i prosuzil jest* 85 <101>, *Ovo uslišav, starac začudil se jest* 128v <177> i u pasivu: *posesijon ... za nepomnju njega v pustoć obraćena jest* 27v <54>, *Pisano bo jest...* 1v <4>, 85v <103>, 92v <122>, ... *Život i dela koludra ova sut* 92v <122> itd.

Za razliku od upotrebe punog oblika pomoćnoga glagola u imenskom predikatu, u perfektu i u pasivu, koja uvijek rečenici daje stilsku obilježnost, u ovom tekstu javlja se i jedna dijalekatska čakavska crta – upotreba enklitičkog oblika pomoćnoga glagola na početku rečenice: *I otgovori: "Sam ja."* 39v <70>, *Si li videl ča?* 17v <38>, *Si li učinel kako sam ti rekal?* 20v <40>. Koliko mi je poznato, to su najstarije potvrde za tu pojavu.

Kada se težište iskaza stavlja na predikat (glagolski ili imenski), on dolazi bilo na prvo, bilo na posljednje mjesto u rečenici. Npr. *I sta se sjutra, pojde na vrtal težati. Pride tada likar ... da urížet nogu njegovu. I rekoše njemu: "Pošal je rano težati vrtal svoj. Tada začudi se likar. Pojde k vrtlu i vidi njega kopajući zemlju, proslavi Boga ki vrati mu zdravje* 23--23v <44>, gdje inzistiranje na prvome mjestu predikata cijelom završnom odlomku članka daje ubrzani, *staccato* ritam, koji odražava slijed događaja nakon pokajanja oboljeloga vrtlara. Slični su i primjeri: *...vnide vlk k njemu, lati svite njega, potezaše ga vanka* 64 <90>, *Kralj on biše Bog vsemogući, ki raj sastavi i Adama i Evu u liposti i čistoći učini i raj u stražac postavi, o(d)govarajući da od driva mudrosti, dobra i zla ne jidu, to ča jest da volju gubavca ne naplne ... Are ako njega slišati budu, tudije s gubavim gubavi budu* 100 <135> (s ponavljanjem iste riječi – *gubav* – u priložnoj oznaci i imenskom predikatu na kraju odlomka), *Pojdi i sedi u celi tvoje i na vratah cele napiši telo tvoje i ne shajaj odonde* 125 <174>. U složenim rečenicama ili u dvije uzastopne rečenice rado se smjenjuje prvo i posljednje mjesto predikata: *Kada jure od žežina i od fatigue hojen'ja telo moje pomanjkivaše, pridoh i legoh na zemlji* 69v <92>, *Reče tada Gabrijel Mihovilu ... Komu Mihovil odgovori* 65 <90> ... Ponekad se prevoditelj koleba koje mjesto da odredi predikatu, pa nalazimo napisana oba: *Jednoga vidi tada vidi črna* 46v <75>, *I reče starac reče* 88 <110>¹³.

Redovno je mjesto objekta iza subjekta i predikata. Svako drugo mjesto (na početku rečenice, iza priloga isticanja, iza nekoga drugog re-

¹³ Treba pretpostaviti da autor teksta sam sebe ispravlja, želeći dati svečaniji ton iskazu drugim mjestom predikata, a prvi put napisanu riječ ne precrtava iz estetskih razloga.

čeničnog dijela, na kraju rečenice ili ako su dva dijela objekta razdvojena nekim drugim rečeničnim dijelom) stilski je obilježeno. Npr. ... *are tri ove riči jiščet Gospodin* (A+O + P + S) 1 <2>, *Čagodir znat duša tvoja ...*, *ono čini i strzi srce tvoje* (O + P + S+A, O + P - P + O+A) 1v <3>, *Suši žežin telo, a dušu od pakla znemlje* (P + S + O, O + PO + P) 10v <31a> i u var. čl. *Ako telo suši žežin, dušu iz propasti steže* (O + P + S, O + PO + P) 91 <116a>, *Koliku dobrotu ukaza va mni Bog* (A+O + P + PO + S) 17 <38>, *Plav pogružen'je primet na pučini i pogubit brime ko nosit ... Vi tada zbavljenu plav na zemlji otili bite pogruziti* (S + O + P + PO - P + O+A /O + P/ ... S + PI + A+O + PO + P + P^d) 34 <62>, ... *jedinstvo i ljubav vazda sve jimili i udžžali* (O + O + PO + P) 41 <71>, *Bolizan brez pokoja, plač brez konca jimaju* (O+A, O+A + P) 83v <98>, *Ako prideš, otvoru tebi, da ako tebi otvoru, vsim otvoru* (... P + Oⁿ, Oⁿ + P, Oⁿ + P) 94 <125> itd.

Zanimljivo je promotriti kako naši prevoditelji, ne držeći se slijepo latinskoga izvornika, u istim tekstovnim formulama variraju minimalna jezična sredstva. Tako npr. prema lat. *Scriptura dicit*:

Quia Abraham hospitalis fuit, et Deus erat cum eo.

Et Elias diligebat quietem, et Deus erat cum eo.

*Et David humilis erat, et Deus erat cum ipso.*¹⁴ – u oba se naša varijantna članka u drugoj rečenici varira poredak rečeničnih dijelova: *Sveto pismo govori are*

Abraam ostar bi, i Bog bi s njim. (S + P + Oⁿ)

Helijas ljubljaše pokoj, i biše s njim Bog. (P + Oⁿ + S)

I David umiljen biše, i Bog biše s njim. (S + P + Oⁿ) 1-1v <3> (s variranjem aorista i imperfekta glagola *biti*), te u varijantnom članku:

Abraam gostinan bi, i Bog biše s njim. (S + P + Oⁿ)

Jilija ljubljaše pokoj, i biše s njim Bog. (P + Oⁿ + S)

David biše umiljen, i biše Bog s njim. (P + S + Oⁿ) 105-105v <140>.

Oba naša prevoditelja u tri uzastopne rečenice prema jednoj latinskoj formuli nalaze trojako rješenje: tri rečenična dijela (subjekt, predikat, neizravni objekt) variraju na tri načina, pa tako ekspresivnost teksta postižu na drugačiji način od predloška.

U članku o pokajanom bratu za čiju dušu moli starac i postavlja svaki tjedan pitanje što je vidio, prema latinskom:

Aliquid vidisti?

Vidisti aliquid?

*Ne aliquid plus vidisti?*¹⁵ naši prevoditelji imaju ovakva rješenja:

¹⁴ Pelagius V11.

¹⁵ Pelagius V38.

Si li videl ča?

Vidi li ča?

Jošće ča veće vidi li? 17v-18 <38>, odnosno:

Jesi li vidil ča?

Jesi li vidil ča?

Vidi li veće ča? 113 <151>, pri čemu prvi više slijedi latinski izvor-
nik i njegovo variranje pitanja, dok drugi dvaput ponavlja isto pitanje.

U članku u kojemu đavlu dolaze njegovi podređeni izjavljujući ka-
kvo su zlo na svijetu učinili, a on ih kažnjava zbog suviše utrošena vre-
mena, opet se ponavljaju više-manje ustaljene formule pitanja i
odgovora, pa prema latinskom:

Unde venis tu? ... In quanto tempore hoc fecisti?

In triginta diebus. ... Tanto tempore hoc fecisti?

Unde venis tu? ... Quanto tempore hoc fecisti?

Sunt dies viginti. ... Quare in tantis diebus hoc solum fecisti?

Et tu unde venis? ... In quantis diebus hoc fecisti?

Decem. ...

*Unde venis? ...*¹⁶ *naši prevoditelji imaju ovakva rješenja:*

Otkuda ti pride? ... V koliko vrime ovo učini?

V trideset dan. ... V toliko vrime ovo samo učini?

Otkude pride ti? ... V koliko vrime ovo učini?

Jest dan dvadeset. ... Zač v toliko dan ovo samo učini?

A ti otkuda pride? ... V koliko dan ovo učini?

V deset dan. ...

Otkuda pride? ... 19-19v <39>, odnosno:

Otkude greš ti? ... U koliko vrime ovo učinil si?

U tridest dan.... U toliko vrime ovo samo učinil si?

Otkude pride ti? ... U koliko vrimena ovo učinil jesi?

U dvadest dan. ... Zač u toliko dan ovo samo učinil si?

A ti otkude greš? ... U koliko dan ovo učini?

U dest. ...

Otkude greš?... 114-114v <152>. Naši prevoditelji i u ovom slučaju
više variraju i poredak rečeničnih dijelova i izbor leksema od latinskoga
izvornika. Prema latinskom *Unde venis tu?* prvi prevoditelj ima: *Otkuda
ti pride?* i *Otkude pride ti?*, a drugi: *Otkude greš ti?* i *Otkude pride ti?* –
prvi, dakle, varira poredak subjekta i predikata i lik upitnog priloga (*ot-
kuda* -- *otkude*), a drugi varira glagol *priiti* i *gresti*, a prezent *greš* ima i u
naredna dva pitanja prema *venis* u latinskom i aoristu *pride* u prvoga pre-
voditelja. I u ostalim navedenim rečenicama ima niz sitnih pomaka u od-

¹⁶ Pelagius V39.

nosu na latinski tekst i na njihov međusobni odnos. Tako u drugom nizu đavlovih pitanja koja se odnose na vrijeme utrošeno za pojedino nedjelo drugi naš prevoditelj varira perfekt i aorist, a u perfektu puni i enklitički oblik pomoćnoga glagola, koji smješta na kraj rečenice i time ističe strogost pitanja postavljenoga drugom licu (*ovo samo učinil si/jesi?*).

Navedeni primjeri, koji su samo neznan izbor iz jezične riznice ŽSO, pokazuju kako se u samim počecima našega proznog izražavanja, i to u prozi vjerskopoučnoga karaktera, kojoj nije temeljni cilj bio literarnost, nego didaktičnost, poklanjala velika pažnja stilskom oblikovanju teksta. U ovom slučaju osnova teksta bila je zadana latinskim izvornikom. Naši su ga prevoditelji nastojali sadržajno slijediti koliko su mogli prema svojem više-manje skromnom znanju latinskoga jezika, pri čemu nisu uvijek nalazili jednako uspješna prevoditeljska rješenja. Ponekad nisu dobro razumjeli izvornik, ponekad je u latinskom rukopisu koji im je služio kao predložak bila neka prepisivačka greška što je zamagljivala smisao, ili su, držeći se prevodilačkoga načela "riječ za riječ", uzimali najpoznatije značenje neke latinske riječi, ne znajući za sve njezine značenijske nijanse, osobito u svezama sa susljednim riječima, te su tako u hrvatskom tekstu nastale podosta nesuvisle rečenice. Ali tamo gdje su dobro razumjeli latinski izvornik, nastojali su svojem prijevodu dati što istančaniji, stilski dotjeran književni oblik. U tome im je red riječi, tj. poredak rečeničnih dijelova, bio jednim od glavnih sredstava. Razmještajući glavne rečenične dijelove – subjekt, predikat, objekt – na najistaknutija mjesta u rečenici – prvo i posljednje, oni su isticali ono što su u danom diskurzu smatrali najvažnijim, razlikujući se u tom ocjenjivanju važnosti jedan od drugoga, ali uvijek postižući da njihove rečenice – i one naoko najjednostavnije – privuku pažnju čitatelja. Time su u svoje vrijeme postizali svoj vjerskopoučni cilj, a na suvremenog čitatelja njihov prevoditeljski posao često ostavlja dubok estetski dojam. Čitav tekst ŽSO pokazuje književnojezični mar svojih prevoditelja i uspješan je rezultat njihova nastojanja da mu daju obilježje višega stila, kojim se u srednjovjekovlju odlikovao svaki pisani tekst, a književni je tekst – bez obzira na namjenu – bez njega nezamisliv.

SUMMARY

FROM THE SYNTAX OF *ŽIĆA SVETIH OTACA*
(The place of the subject, predicate and object)

From the syntax of "Žića svetih otaca" the order of main sentence parts – subject, predicate and object – has been selected in order to show how the translator of the text uses their order to stresses their importance in a given context and thus realizes the stylistic markedness of almost every sentence.